

प्रादेशिक पर्यटन विकास योजनेअंतर्गत केवळ पर्यटनस्थळांचा दर्जा दिलेल्या ठिकाणांच्या विकास कामांचे प्रस्ताव पाठविण्याबाबत (जिल्हाधिकाऱ्यांना निर्देश देण्याबाबत)

महाराष्ट्र शासन,
पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग
शासन परिपत्रक क्र.टिडीएस २०२१/०१/प्र.क्र.४२/पर्यटन,
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग,
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२.
दिनांक : १२ जुलै, २०२२

- वाचा :** १. शासन निर्णय, पर्यटन व सां.का.वि.क्र.टिडीएस २०१०/०८/प्र.क्र.४२/पर्यटन,
दिनांक-०४/११/२०१०.
२. शासन निर्णय, पर्यटन व सां.का.वि.क्र.टिडीएस २०१४/०४/प्र.क्र.२५१/पर्यटन,
दिनांक-२०/०६/२०१४
३. शासन निर्णय, पर्यटन व सां.का.वि.क्र.टिडीएस २०१५/०७/०५/प्र.क्र.५७९/पर्यटन,
दिनांक. ३०/०६/२०१६
४. शासन निर्णय, पर्यटन व सां.का.वि.क्र.टिडीएस २०२१/०१/प्र.क्र.४२/पर्यटन,
दिनांक-१९/०१/२०२१

शासन परिपत्रक :

सुधारित प्रादेशिक पर्यटन विकास योजना तयार करून तिची प्रभावी अंमलबजावणी करणे व निधी वितरीत करणे याबाबत शासनाने दि.०४/११/२०१० रोजी शासन निर्णय निर्गमित केला आहे. सदर शासन निर्णयाच्या परि ४ मधील मुद्यांबाबत मुद्देनिहाय अहवाल तपशिलासह सादर करण्याबाबत तत्कालिन अपर मुख्य सचिव (पर्यटन) यांच्या दि.२०/०६/२०१४ च्या पत्रान्वये सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांना सुचना देण्यात आल्या आहेत. त्यानुसार सदर योजनेअंतर्गत पर्यटनस्थळ विकासाचे प्रस्ताव सादर करताना सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांनी त्या पत्रासोबतच्या प्रपत्र 'अ' मधील तपासाणी सूचीमधील माहिती प्रस्तावासोबत सादर करणे आवश्यक आहे. तथापि, काही जिल्हाधिकारी कार्यालयांकडून शासनास किंवा पर्यटन संचालनालयास प्राप्त होणा-या प्रस्तावांसोबत प्रपत्र 'अ' मधील तपासाणीसूचीमधील माहिती सादर करण्यात येत नाही असे वारंवार दिसून आले आहे. त्यामुळे प्रस्तावामधील ठिकाणे पर्यटनस्थळे आहेत की तीर्थक्षेत्रे आहेत याचा बोध होत नाही. अशा प्रस्तावांबाबत त्वरेने कार्यवाही करून ते राज्य पर्यटन विकास समितीसमोर ठेवणे शक्य होत नाही.

२. दि.०४/११/२०१० च्या शासन निर्णयामध्ये पुढील तरतूद आहे :-

“तीर्थक्षेत्राच्या विकासासाठी नगर विकास विभाग व ग्राम विकास विभाग निधी मंजूर करीत असल्याने मंदिर देवस्थाने, तीर्थक्षेत्र यांच्यासाठीच्या विकास कामांसाठीचे प्रस्ताव (तीर्थक्षेत्राच्या परिसर विकासांचेसुद्धा) यापुढे प्रादेशिक पर्यटन विकास योजनेसाठी स्वीकरण्यात येणार नाहीत. तथापि, ज्या ठिकाणी महाराष्ट्रात बाहेरून मोठ्या प्रमाणात पर्यटक येतात अशा पर्यटनदृष्ट्या महत्वाच्या तीर्थक्षेत्रांचा अपवाद करण्यात येईल. ते महत्वाचे पर्यटन क्षेत्र म्हणून विकसित होण्याची क्षमता असल्यास केवळ धार्मिक क्षेत्र म्हणून नव्हे तर पुरातन, ऐतिहासिक, निसर्गरम्य, भव्य, कलात्मक म्हणून सर्व धर्मियांसाठी

आकर्षक पर्यटन स्थळ असे विकसित होण्याची शक्यता असलेल्या ठिकाणांचाच यासाठी विचार करण्यात येईल”.

३. योजनांची व्दिरुक्ती टाळण्यासाठी पर्यटनाच्या निधीतून फक्त मोठ्या तीर्थक्षेत्रांचे प्रस्ताव सादर करण्याबाबत संदर्भ क्र. ३ येथील शासन निर्णयाद्वारे निर्देश दिले होते. त्यानंतरही जिल्हाधिकारी कार्यालयांकडून प्रादेशिक पर्यटन योजनेअंतर्गत मंदिरे, देवस्थाने व धार्मिक स्थळे यांच्याच विकास कामांचे प्रस्ताव सादर होत असल्याने शासनाने दि.१९.०१.२०२१ च्या पत्रान्वये “प्रादेशिक पर्यटन विकास योजनेअंतर्गत जिल्हाधिकार्यांकडून थेट पर्यटन विभागास प्राप्त झालेल्या प्रस्तावांची आणि संबंधित जिल्हाधिकार्यांकडून पर्यटन संचालनालयास प्राप्त झालेल्या प्रस्तावांची पर्यटन संचालनालय स्तरावर छाननी / तपासणी केल्यानंतर तीर्थक्षेत्रांशी संबंधित व प्रादेशिक पर्यटन विकास योजनेअंतर्गत अनुज्ञेय नसलेले प्रस्ताव पर्यटन संचालनालयाकडून शासनाकडे उचित कार्यवाहीसाठी सादर करण्यात येतात, यास अनुलक्षून पर्यटन स्थळाचा -अ, -ब किंवा -क यापैकी कोणताही दर्जा प्राप्त नसलेल्या तीर्थक्षेत्र / यात्रास्थळांच्या विकासाचे प्रस्ताव आणि प्रादेशिक पर्यटन विकास योजनेमध्ये अनुज्ञेय नसलेले प्रस्ताव छाननी / तपासणीनंतर पर्यटन विभागाकडे सादर न करता “सदर प्रस्ताव तीर्थक्षेत्र विकासाशी संबंधित जिल्हाधिकार्यांकडे परस्पर परत पाठविण्यात यावेत. असे निदेश पर्यटन संचालनालयास दि.१९.०१.२०२१ च्या पत्रान्वये देण्यात आले होते.

४. उपरोक्त निर्देश लक्षात घेऊन राज्यातील जिल्हाधिकारी, जिल्हा नियोजन अधिकार्यांना या परिपत्रकाद्वारे अशा सूचना देण्यात येत आहेत की, प्रादेशिक पर्यटन विकास योजनेअंतर्गत केवळ पर्यटनस्थळांचा यथोचितरित्या ‘अ’ ‘ब’ किंवा ‘क’ वर्ग दर्जा दिलेल्या पर्यटनस्थळांच्या विकासाचे प्रस्ताव पर्यटन संचालनालयामार्फत शासनास पाठविण्यात यावेत. सदर योजनेअंतर्गत कोणताही प्रस्ताव शासनास थेट सादर करण्यात येऊ नये. तसेच प्रस्ताव पाठवितांना यापूर्वी संदर्भ १ ते ४ मधील शासन निर्णय व शासन पत्रांद्वारे दिलेल्या निर्देशांचे तंतोतंत पालन करण्यात यावे. प्रपत्र -अ मधील तपासणी सूचीमधील माहिती पाठविताना संबंधित ठिकाणास पर्यटन स्थळाचा विशिष्ट दर्जा दिल्यासंबंधीच्या आदेशांची किंवा जिल्हा नियोजन समितीच्या मंजूर ठरावाची प्रत प्रस्तावासोबत पर्यटन संचालनालयास पाठविण्यात यावी, असेही सर्व जिल्हाधिकार्यांना निर्देश देण्यात येत आहेत.

५. प्रशासकीय मंजूरी दिलेले काम सुरु करण्यासाठी आवश्यक असलेली जागा प्रत्यक्षात उपलब्ध झाल्यानंतर तसेच आवश्यक असलेल्या संबंधित सर्व विभागांच्या / यंत्रणांच्या परवानगीसह सर्व सांविधानिक व इतर परवानग्या प्राप्त झाल्यानंतरच कामाच्या निविदा प्रक्रियेस प्रारंभ करण्यात यावा.

६. प्रादेशिक पर्यटन विकास योजनेअंतर्गत करावयाची कामे सार्वजनिक मालकीच्या ठिकाणी प्रस्तावित करणे आवश्यक आहे. त्यामुळे यापूर्वी शासन निर्णयान्वये प्रशासकीय मंजूरी दिलेले काम खाजगी जागेवरील असल्यास असे काम रद्द करण्याचा प्रस्ताव संचालक, पर्यटन संचालनालय यांच्यामार्फत शासनास तात्काळ पाठविण्यात यावा. तसेच पूर्वी मंजूर झालेल्या कामांपैकी खाजगी जागेवरील कामे असतील तर त्याबाबतचा आढावा घेऊन अहवाल / प्रस्ताव सादर करावा.

७. नियोजन विभाग, शासन निर्णय, दि.१९.०७.२०१६ मधील परिच्छेद १० येथील तरतूद खालील प्रमाणे आहे. “विकास आराखड्यांतर्गत करावयाची कामे सार्वजनिक मालकीच्या ठिकाणी प्रस्तावित करणे आवश्यक आहे. सदर ठिकाणी जागेचे आरक्षण, वन जमिन, खार जमिन, पुरातत्व विभाग, नागरी भागाचा विकास आराखडा (Development Plan) इत्यादी बाबी विचारात घेतल्या जाव्यात. कामांचे

स्वरूप सार्वजनिक असावे. त्यामुळे सर्व समावेशक यात्रेकरुंच्या / नागरीकांच्या सोयी-सुविधामध्ये भर पडणार आहे, याची खातरजमा करणे आवश्यक राहिल. तसेच विशेष आराखडे राबवितांना त्यातील कामे नियमित योजनांमधून करणे का शक्य नाही, याचे समर्थन असणे आवश्यक आहे.”

प्रादेशिक पर्यटन विकास योजनेतील तरतुदीनुसार उपरोक्त तरतुदीनुसार व नियोजन विभाग, शासन निर्णय दि.१९/०७/२०१६ मधील परिच्छेद १० येथील कामाशी संबंधित सर्व विभागांच्या / यंत्रणांच्या परवानग्या, काम करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या जागेची उपलब्धता इत्यादी बाबींची पूर्तता झाल्यानंतरच अपर मुख्य सचिव (पर्यटन) यांचे संदर्भ क्रमांक ७ येथील दि.२०.०६.२०१४ च्या पत्रासोबतच्या प्रपत्र ‘अ’ मधील तपशिलवार प्रकल्प अहवालाच्या सविस्तर माहितीसह परिपूर्ण प्रस्ताव शासनास सादर करण्याची जबाबदारी संबंधित जिल्हाधिकारी यांची आहे. सबब, यापुढे प्रस्ताव सादर करतांना परिपूर्ण / नियमानुसार योग्य असेच प्रस्ताव सादर करण्यात यावेत.

८. सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक २०२२०७१२१७४५०८३५२३ असा आहे. हे परिपत्रक डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(र.ज.कदम)
अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति.

१. सर्व जिल्हाधिकारी,
२. सर्व जिल्हा नियोजन अधिकारी
३. संचालक, पर्यटन संचालनालय.